

KOMENTARJI

NA ROBU STALNIH NEVARNOSTI. V zadnjih petdesetih letih se je umaknila iz kluba velesil cela vrsta držav. V sreču Evrope je propadla Avstro-Ogrska. Val zgodovine jo je zrušil. Propadlo je italijansko cesarstvo. Italija je danes omejena na Apeninski polotok. Nemčija je hotela dominirati v Evropi. Bismark je nekaj časa celo rivaliziral z Anglijo na morju. Hitler je sanjal o tisočletnem germanskem cesarstvu. Zdaj je Nemčija razdeljena na dve državi, obe skupaj imata samo dve tretjini francoskega ozemlja. Nemško ozemlje sega na vzhodu le do Odre.

Vsi veliki imperiji sveta so propadli. Vsi od rimskega do španskega in portugalskega. Od mogočnega arabskega kalifata so ostali le spomeniki.

Na svetu sta dejansko samo dve resnični velesili: Združene države Amerike in Sovjetska zveza. Vsaka ima svoj prostor na soncu: prva na ameriški celini, druga v Evroaziji. Na skrajnem severu Tihega oceana se obe močno približujeta. Beringov preliv ima le 82 km, pozimi pa je zamrznjen.

Še nikoli v naši zgodovini, niti za svete aljanse, ni bilo tako ostre in nevarne polarizacije sil. Najmanjša iskra lahko povzroči požar, nevarnost eksplozije je trajna.

Od Kube do Berlina, Srednjega vzhoda, Vietnama in Koreje merita Amerika in Rusija svoje moči. To je konfrontacija dveh gigantov, dveh ekonomskih in političnih sistemov, dveh ideologij. Obe pretendirata na vodilno mesto v svetu, obe imata zelo močno materialno bazo. Med obema ni kompromisa, borba se nadaljuje na vseh nivojih, noč in dan. In naša kroglja je zdaj tako majhna!

V zgodovini ameriško-ruskih odnosov ni bilo nikoli vojne, celo vojna nevarnost ni nikoli grozila. Odnosi pa so bili, razen kratkega razdobja med drugo svetovno vojno, vedno zelo napeti.

Rusi so se pred sto leti mirno umaknili z Aljaske in tako prepustili Ameriko Američanom. Petdeset let pozneje — leta 1917 — so se Američani le neradi sprijaznili s tem, da je v Rusiji, na šestini zemeljske krogle, zmagala revolucija, in sicer največja revolucija vseh časov. Angleži so oborožili in organizirali intervencionistične armade, vendar je Roosevelt leta 1935 le priznal Sovjetsko zvezo. Ta je bila pozneje sprejeta v Društvo narodov.

Anglija, nekdanji gospodar morja in bankir sveta, je postala po drugi svetovni vojni samo mlajši partner Amerike. Noben imperij ni tako hitro skopnel ko angleški. To pa je le dokaz, v kako dinamičnem, ali če hočete revolucionarnem času zgodovine živimo. In vendar je danes angleščina svetovni jezik — prvi zares svetovni jezik v naši zgodovini.

Anglija bo kmalu postala evropska država, vendar ima še močne ekonomske interese širom po svetu. London je še vedno sedež Commonweltha. Anglija ima še prvo besedo na Perzijskem zalivu. Lani so dobili na tem področju 500 milijonov ton nafte. Kar 50 %, vse svetovne proizvodnje!

De Gaulle je edini državnik Zahoda, ki lahko reče Ameriki »ne«. Francija ima tudi atomsko bombo. Francoski predsednik že misli, da ima v rokah vse karte. Tudi to je iluzija — velika iluzija.

Francija ni velesila v pravem pomenu besede. Peta republika spretno izkorišča praznino, ki je nastala zaradi kapitulacije Nemčije in povojnih težav Britanije. Francoska diplomacija spretno manevrira v viharnih vodah ameriško-sovjetskega antagonizma.

Petdesetmilijonska Francija močno zaostaja za Veliko Britanijo glede proizvodnje nafte, jekla, ladijske tonaže. V svetovni trgovini je daleč za Anglijo. V angleških bankah je več denarja ko v francoskih. Funt šterling je nominalno še vedno najmočnejša valuta na svetu, arabske petrolejske države nalagajo denar v angleških denarnih zavodih.

V Aziji so tri države, ki vzbujajo spoštovanje: Izrael, Japonska in Kitajska. O prvi ne bomo govorili, ker je poseben primer. Kitajska je velesila bodočnosti. Po predvidevanjih nekaterih bo postala leta 1985 prva velesila sveta. To je morda malo preoptimistično. Kitajska je na vseh statistikah v skrajni spodnji polovici tabele. Kljub temu da nima dejansko niti ene asfaltirane ceste, pa vzbuja njen razvoj spoštovanje vsega sveta, še posebno v Aziji.

Notranja disciplina kitajskih množic je nekaj, kar najbolj imponira. Seveda imajo o tej disciplini mnogi svoje misljenje. »Je tako imenovana kulturna revolucija odsev discipline ali že anarhije?« se sprašujejo. Peking je prepričan, da je komunizem val bodočnosti in da bo zmagal vzhodni veter. Kitajska se je morala v zadnjih stoletjih ukloniti volji Zahoda. Kitajski načrti so veliki, Kitajci se bodo morda nekega dne odločili za ustanovitev svoje komunistične internacionale. Dialektika zgodovine ima svoje zakone.

In zdaj še Japonska! Velika, 100-milijonska država je postala letos druga industrijska velesila Zahoda. Njen bruto nacionalni dohodek je znašal v zadnjem proračunskem letu 155 milijard dolarjev. Japonska doživlja zdaj svojo drugo renesanco, besedo japonski čudež lahko pišemo z veliko začetnico. Toda umik Japoncev z velike azijske scene ni pustil za seboj nobene praznine. Vsaj za nas, ki živimo v Evropi in gledamo na svet z naše, evropske perspektive.

— — —

Ideja angloameriške diplomacije med drugo svetovno vojno je bila: Anglija bo v povojnem svetu tretji faktor. Velika Britanija bo preprečila napetost med Ameriko in Rusijo. Anglija bo neke vrste zaščitni blok — tampon. To je bil koncept, ki sta ga izdelala Roosevelt in Churchill.

Zgodovinarji druge svetovne vojne poročajo, da je bil Roosevelt proti temu, da bi Anglija obdržala Gibraltar pa Hongkong. Tega naj bi vrnili kuo-mintanški Kitajski! Toda v Washingtonu so trdno računali s tem, da bo Anglija izpolnila »svojo zgodovinsko misijo«.

Angleški vek je hitro zatopil. Nihče ni sredi vojne vihre pričakoval, da bodo dogodki pahnili mogočno Anglijo tako hitro na stranski tir. Dezintegracija velikega imperija je bila hitrejša, kot so predvidevali najvišji pesimisti. Churchill je že kmalu po vojni dejal, da noče biti predsednik vlade v konkurzu.

Nastala je praznina. Prišlo je do direktne konfrontacije med Ameriko in Rusijo. Hladna vojna Vzhod-Zahod je bila tu. Nihče je ni mogel preprečiti. Bila

je rezultat dejstva, da je manjkal tretji člen. Ameriški in sovjetski interesi so trčili skupaj. In sicer povsod, na vsej zemeljski krogli.

Zato svet stalno trepetaja, da ne bi izbruhnil nekega dne odkrit konflikt. Že od prvega dne, ko je nastala berlinska kriza, je ta nevarnost prezentna. Del ameriškega pa tudi sovjetskega letalstva je v stalni pripravljenosti. Američani žive v obsesiji, da je napad možen vsak trenutek. V Parizu se jim smejejo. Ne morejo razumeti te ameriške travme.

Ameriška letala letajo noč in dan krog severnega povratnika. Patuljirajo nad zračnim prostorom med velikimi jezeri in Grönlandijo. Američani so zgradili na severu ameriške celine tri velikanske radarske sisteme, najbolj severni je že v ledenem pasu. Predsednik Johnson lahko vsako minuto pritisne na usodni rdeči gumb in razglasi alarm. V tistem trenutku bi že poletela eskadrilja letal.

V tej atmosferi namišljene ogroženosti je tudi nastal incident z ameriškim bombnikom, naloženim z atomsko bombo, v Španiji, v mestecu Palomares. Januarja tega leta je treščilo na severno Grönlandijo v bližini oporišča Thule letalo s štirimi atomskimi bombami.

Ameriško vohunska ladja Pueblo se je približala teritorialnim vodam Severne Koreje — morda pa je bila celo znotraj teh voda?

»Kaj bo storila Sovjetska zveza?« se je vsakdo spraševal. Kajti očito je, da ta ne želi nobenih zapletov v bližini Vladivostoka, svoje glavne luke na Daljnem vzhodu.

Če bi bil ta incident omejen samo na Ameriko pa LDR Korejo, ne bi imel tistega odmeva, kot ga je imel. Listi bi bili zabeležili dogodek, nato pa bi bila svetovna javnost pozabila na vse.

Dolga je vrsta žarišč, kjer so v zadnjih dvajsetih letih izbruhnile nevarne krize. Še je v spominu berlinska kriza. Več kot deset let je vznemirjala svet. Visela je ko Damoklov meč nad Evropo. Berlinska kriza je bila prva resna povojna konfrontacija med Ameriko in Sovjetsko zvezo, dala je nemškemu vprašanju zelo nevarno ostrino. Poudarila je v najbolj dramatični obliki direktno merjenje iz oči v oči.

Srednji vzhod je bil do leta 1956 angleška domena. To je bila še stara angleška dediščina iz prve svetovne vojne. Anglija je med vojno 1915—1918 podprla upor arabskih plemen proti Turkom in si je v imenu zmage odrezala lep kos arabskega sveta.

Po neuspeli trojni agresiji na Egipt leta 1956 se je začela Amerika uveljavljati tudi na Srednjem vzhodu. Po junijskem konfliktu pa se je na Mediteranu pojavilo še sovjetsko ladjevje. Sredozemlje je postalo novo področje, kjer Amerika in Sovjetska zveza merita svoje moči in kontrolirata nasprotnikove poteze.

Nihče ne ve, kako se bo končala ta konfrontacija. To je popolnoma nov aspekt spopada med arabskimi državami in Izraelom. Nihče ni pričakoval, da bo junijska vojna imela tak epilog. Navzočnost dveh pomorskih eskader na Sredozemlju še bolj komplicira že tako zapletene odnose na Srednjem vzhodu.

Taka je slika Sredozemlja: spopad, ki se je začel kot lokalni, je dobil kmalu obseg velikega, zgodovinskega konflikta.

Dva konflikta, korejski in vietnamski, pa sta najtesneje povezana z ameriški in kitajskimi interesi in ambicijami. Korejska vojna je bila prva konfrontacija med Ameriko in Kitajsko, vojna v Vietnamu je druga.

Težišče napetosti se je s tema vojnama premaknilo na rob Tihega oceana. Tu se bo, kakor zatrjujejo zgodovinarji, odločila usoda sveta. V Evropi je zdaj najbolj mirno.

Prva svetovna vojna se je začela v Evropi, tudi druga je izbruhnila na evropski celini. Vendar je zdaj prav Evropa najbolj miren del sveta. Razen berlinske krize po vojni v Evropi ni bilo nevarnih trenutkov.

Živimo na robu stalnih nevarnosti, v ozračju najbolj nepričakovanih presenečenj. Vsaka igra lahko danes zaneti vojno. Vsak lokalni spopad lahko preraste v veliko vojno. Žerjavica se lahko čez noč spremeni v nevaren požar.

Politična karta sveta se lahko čez noč spremeni. Tega se posebno zaveda francoska diplomacija. Niti Vzhod niti Zahod — to je geslo Francije. De Gaullova zamisel ima dobre elemente. Evropa naj postane tretji faktor v svetu. Potem bo spet igrala samostojno in zares neodvisno vlogo na veliki šahovski tabli sveta.

De Gaulle sanja o Evropi od Gibraltarja do Urala. Kakšna naj bo ta Evropa, francoski predsednik še ni povedal. To lahko samo ugibamo.

Francoski predsednik zatrjuje, da je Amerika premočna in da je prav v tem stalna nevarnost miru. Na svetu mora vladati ravnotežje, potem bo mir zagotovljen. De Gaulle se zavzema za pluralistično ureditev. Niti Washington niti Moskva, na svetu so še druga središča. Med temi je na prvem mestu Pariz. Vloga Francije je, da vzdržuje in ohranja ravnotežje.

Svet že zdavnaj ni razdeljen na dva tabora: Vzhod in Zahod. Amerika, kljub veliki tehnični premoči, ne more doseči vsega, kar hoče. Dokaz za to je prav vojna v Vietnamu.

Sovjetska zveza ima težave v svojem lastnem taboru. Najbolj prepričljiv dokaz zato je, da gre Kitajska po svoji poti in snuje svojo internacionalo.

Polarizacija sil na dva giganta v svetu: Ameriko in Rusijo ima po interpretaciji francoske diplomacije v sebi zelo nevarne kali. Konflikti na stičnih točkah opozarjajo na nevarnost vsake polarizacije.

Elektronska špionaža je dobila v taki konstelaciji še poseben pomen. Elektronski možgani analizirajo sproti vse potdže in protipoteze nasprotnika. Vesoljski sateliti so opremljeni s posebnimi aparati, fotokamerami.

Vsako sovjetsko eskadro spremlja močna skupina ameriških vohunskih ladij. Sovjetske ladje so stalno v bližini ameriških vojaških ladij. Manevri na morju niso več nobena skrivnost. Klasična špionaža se je umaknila znanstveni, elektronski. Posebni aparati beležijo najbolj komplicirane vojaške, tehnične in druge podatke.

Takšna je slika 25 let po največji vojni vseh časov. Slika ni razveseljiva, vendar ni tragična. V svetu je danes tako ravnotežje sil, da nobena velesila ne upa tvegati večjega konflikta. Rizik totalne vojne je prevelik.

Vendar, mir na svetu je preveč odvisen od odnosov med tema državama. Mir na svetu, blaginja človeštva — to je stvar vseh.

Miran Ogrin